

לפנות קבצנים מהרחוב, זה צודק?

אלוקים ברא עולם לא מושלם כי רוצה אותנו שותפים מלאים בתיקונו. זו הסיבה שקיימים עניים, כדי שניקח חלק בתיקון העולם.

קבצנים בתל אביב

בכל פעם שתיירים חוזרים מביקור בישראל הם מספרים בהתלהבות על הביקור בכותל המערבי, על ההתעוררות שהייתה להם בעומדם במקום הקדוש ביותר לעם היהודי. רבים מהם פגשו את שליח חב"ד בכותל והם הניחו תפילין וכו'.

ואז, אחרי שתיקה קצרה, הם מוסיפים שדבר אחד העיב על החוויה הנפלאה: הפגישה עם מקבצי הנדבות [?] אותם קבצנים שבעזות מצח מפריעים לאנשים בתפילה הפרטית ודורשים מהם תרומה, ואם תרמו סכום נמוך מידי לטעמם [?] תובעים סכום גדול יותר, ולא מניחים לאותו אדם עד שהוא נכנע לבקשתם. הפגישה עם אותם קבצנים הרסה להם את כל החוויה.

כך קורה לאנשים שמוזמנים להשתתף בחתונה דתית, ולפתע הם 'מותקפים' על-ידי גדוד קבצנים שעוברים משולחן לשולחן, ו'תובעים' מהאורחים שיתרמו לצדקה. אנשים שלא הורגלו בכך מופתעים ומאוכזבים מאוד מההתנהגות הזו.

מדוע הנושא הזה כל-כך רגיש? משום שהפושט יד מחייב אנשים להתמודד עם הקונפליקט הטבעי שבין רחמנות לבין כעס. רחמנות על אדם שירד לרמה כזו, שצריך לקבץ נדבות, וכעס על שפושטי היד לא מאפשרים לו לקבוע בשיקול וביישוב הדעת לאילו מטרות צדקה הוא רוצה לתרום את כספו. נוסיף לכך את העובדה שמקבצי הנדבות נוזפים בך אם לא תרמת ביד נדיבה.

כך שאם תרמת ביד נדיבה, אתה מתרגז שניצלו אותך, ואם נתת תרומה קטנה [?] הם דואגים לגרום לך נקיפות מצפון [?]

בשנות השישים של המאה הקודמת עיריית תל אביב רצתה לחוקק חוק להרחקת

פושטי יד מהרחוב, שכן לטענתם הם מהווים מטרד לעוברים ושבים ומכערים את פני העיר. ויש בהם המעוררים בחילה יותר מאשר חמלה. במקום זה, הם יקבלו תמיכה קבועה ממשדד הסעד. באותם ימים הם פנו אל הרב שלמה יוסף זוין ע"ה, שיחווה את דעתו בנושא. מעניין, שהרב זוין ביסס את דעתו על סיפור שהוא עצמו מביא בספרו "סיפורי חסידים".

כאשר התמנה רבי לוי יצחק לרב בברדיצ'ב, הוא התנה עם ראשי העיר שלא יטריחו אותו לבוא לכל אסיפה אלא רק כשירצו לתקן תקנה חדשה. יום אחד התאספו ראשי הקהל לתקן מנהג חדש בעיר; לאסור על העניים לחזר על הפתחים, ובמקום זה להעניק להם מקופת הקהילה תמיכה קבועה בכל חודש. היות שזו הייתה תקנה חדשה, הם הזמינו את רבי לוי יצחק לאספה. כשהגיע, הם הרצו לפניו על התקנה שבדעתם להנהיג.

אבל אז הרב הגיב: "הלא מראש בקשתי מכם שלא תטריחו אותי לתקנות ישנות, זוהי תקנה ישנה!". כששאלוהו מה כוונתו, ענה: "הלא תקנה זו כבר תוקנה מימות סדום ועמורה, שחוקקו חוק שאסור לתת צדקה לעניים"²

בסיפור הזה השתמש הרב זוין, "איש ההלכה", כמקור נגד הרעיון של עיריית ת"א. (ראה תחומין ח"י עמ' 135). בסופו של דבר, פרנסי ת"א הגיעו למסקנה שחוק כזה לא הולם את אופיו ורוחו של עם ישראל, שמוגדרים "רחמנים בני רחמנים".

על מצוות הצדקה

הגמרא (ב"ב ט, א) מספרת שרב פפא, שהיה ממונה על חלוקת הקצבאות לעניים מטעם הקהילה, פעל לפי תקנון שנקבע בימי המשנה. אם היה "עני מחזר על הפתחים" אין נזקקים לו", כלומר; אם הוא עני שהולך באופן עצמאי מדלת לדלת, אזי הקהילה איננה חייבת לתמוך בו, שכן הוא "עצמאי". מה-שאיין-כן עניים שמתביישים לקבץ נדבות, בהם הקהילה תמכה.

יום אחד הגיע לפתחו של רב פפא עני שנהג לחזר על הפתחים ורב פפא לא רצה לתת לו מקופת הקהילה. חברו, רב סמא, נזף בו ואמר: "אם אתה לא תתן לו, אף אחד לא יתן לו. תן לו "מתנה מועטת", אבל אל תחזיר את פניו ריקן". והגמרא מסיימת: "כל המעלים עיניו מן הצדקה, כאילו עובד עבודת כוכבים".

מכאן אנו למדים שאדם שעוצר אותך ברחוב ומבקש נדבה אסור להתעלם ממנו. אתה לא מחויב לתת לו הרבה כסף, אבל תן לו "מתנה מועטת". מצוות צדקה היא

חובה תגובתית לבקשת תרומה.

מאידך, יש הטוענים שרבים מהקבצנים כלל אינם עניים, אלא רמאים שמתחזים למסכנים, ואם כן אין לדעת אם אותו עני אכן באמת כזה. המדרש מספר על רבי יוחנן וריש לקיש שירדו לרחוץ במרחצאות של טבריה, שם פגע בהם עני אחד ואמר להם "זכי בי" ☞ תזכו באמצעותי לקיים את מצוות הצדקה. השיבו לו: "כשנצא מבית המרחץ, ניתן לך צדקה". כשיצאו מצאו אותו מת. אמרו: הואיל ולא זכינו לטפל בו בחייו, נטפל בו במותו. דהיינו, הם ידאגו לרחוץ את גופו ולהכין אותו לקבורה באופן הראוי. "עד שהם רוחצים אותו", כשעשו לו את הטהרה, הם מצאו כיס אחד ושש מאות דינר תלוי לו בצווארו".

נו, מה תהיה תגובה של אדם רגיל? תראה איזה נוכל זה! טוב שלא נתנו לו כסף! וכו'. אבל התגובה שלהם הייתה אחרת לגמרי. הם אמרו: "צריכין אנו להחזיק טובה לרמאים". מדוע? "שאלמלא הרמאים שבהם היה אחד תובע צדקה מן האדם ולא נותן לו, מיד היה נענש" (מדרש רבה ויקרא לד, י). כשיהודי לא נותן צדקה יש עליו לימוד זכות, שיתכן שהוא חשב שהמבקש הוא רמאי שמתחזה לקבצן.

מסופר על רב שתרום לצדקה, ואח"כ בנו בא לספר לו שאותו אדם כלל לא עני. ענה לו אביו: טוב שסיפרת לי, אני מאוד שמח לשמוע שהיהודי הזה לא עני.

פה אנו באים לשאלה ששאל טורוסנרופוס הרשע, שהיה נציב רומא ביהודה את רבי עקיבא: אם אלוקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם" (ב"ב י, א). בעצם, השאלה היא הקב"ה אוהב אותם אז שידאג שהם לא יהיו עניים! מדוע הוא גורם להם להיות עניים ומצפה מבני אדם אחרים לתת להם צדקה?

העולם זקוק לנו

זה מביא אותנו לפרשת השבוע: פרשת בשלח היא פרשה שכולה ניסים; החל בקריעת ים סוף, דרך נס המן ועד מלחמת עמלק. אם מתבוננים בשלושת הניסים, מגלים תופעה מעניינת: נס קריעת ים-סוף היה כולו נס של הקב"ה. עם ישראל לא השתתף בזה כלל. משה אמר להם: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון (בשלח יד, יד). זאת הייתה מלחמה שהיא כל כולה של הקב"ה.

אך כשמגיעים לנס של ה'מן', אף-על-פי שהמן הוא "לחם מן השמים", בכל זאת כבר הצריך מאמץ של בני ישראל, כפי שהתורה מספרת: "ויצא העם ולקטו דבר

יום ביומו (טז, ד), "ובפירוט יותר בחומש במדבר: "שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדוכה ובשלו בפרור" (בהעלותך יא, ח). הנס הזה זה לא היה לגמרי בידי הקב"ה, אלא נדרשה שותפות של ידי אדם.

הפרשה מסתיימת ב"מלחמת עמלק". גם זה היה נס, אבל לגמרי שונה. כאן לא היה: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". כאן משה מצווה את יהושע: "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק" (יז, ה). צריכים לצאת למלחמה בגשמיות כפשוטו.

נכון ש"כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל" [1] ראו פה ניסים, אבל במלחמה הזו היה צריך מעשה ידי אדם. הקב"ה רצה את עם ישראל כשותפים במלחמה הזאת, והתהליך הזה נמשך ביתר שאת בפרשיות הבאות [2] הקמת המשכן וכו', שהייתה תלויה לגמרי במעשה ידי אדם.

מדוע? מסביר הרבי בהזדמנויות רבות: תכלית הכוונה היא שבני אדם יעשו לקב"ה דירה בתחתונים. התענוג של הקב"ה הוא דווקא כשאנשים עושים בכוח עצמם את הדבר הנכון. אותו דבר מוסיף הרבי בקשר לצדקה: הקב"ה ברא עניים כדי שאנחנו ניתן להם צדקה. בכוונה הקב"ה ברא עולם לא מושלם, והוא רוצה שאנחנו נהיה "שותפים במעשה בראשית", שאנו נשלים את העולם ונכין אותו לביאת המשיח בקרוב ממש.